

РЕСПУБЛИКАНСКИЙ КОНКУРС НА ЛУЧШЕЕ СОЧИНЕНИЕ
НА ИНГУШСКОМ ЯЗЫКЕ

«Мотт - къаман са!»

СОЧИНЕНИЕ

Сийдола г'алгай мотт!

*Ученицы 9«В» класса
ГБОУ «СОШ №5 с.п. Жовый Редант»
Малгобекского муниципального района
Республики Ингушетия*

*Саутиевой Индиры
Руководитель: Льянова М. Х. – учитель ингушского языка и литературы*

*Вай маъриша дахалда г1алг1ай мотт бувцаш,
Вай г1оза дахалда г1алг1ай яхь лелош,
Иразе яхийла нана Г1алг1айче,
Кортамукъа яхийла нана Г1алг1айче.*

Вышегуров М.

Даъхе...

Массадолча къаман ши-ший Даъхе еннай вай Дала. Цхъаккха саг хургвац Даъхе ца езаш. Массадолча мехкашта юкъе хъайна беза, хозаг1хета мохк «хъахаржа» сайга аьлча, в1алла уйла а ца еш хъахоржаргъяр аз вай нана Г1алг1айче – вай «наъначе».

Вай Даъй-Мохк Г1алг1айче дунен ялсмален ч1егилг я!

Хозача Кавказе эггара хозаг1а йолча моттиге улл из. «Кавказа дог да» оал цох. Вай наъна лоамашта юкъера хъаарабоал дунен й1овхал тела лир доага дошо малх. Цхъаккха 1алама хозне яц вай мехка йоацаш: лакха кура лоамаш, лоамех бухдувла шийла шовдаш, беркате хъунаш, шоай зовне декарца вай Г1алг1айче хестаю хоза оалхазараш, оалхазарий тхъамада лоаман лаьча, шаъра аренаш, массаг1а-массаг1а да уж. Укхаза вена шийна б1арга ца дайча теша хала долаш, иззал хоза да вай мехка 1алам. Цох лаьца иштта язду г1алг1ай поэта Льянов М.:

*Дала шийна ма хов хоза
Хъакхелла я Г1алг1айче.
Ялсмален тарам да из.
Лоаман маьлха зиза да.
Хоза, д1аьхий да цун 1алам...*

Вай 1алам санна хоза а, моакхаза лоамаш санна ч1оаг1а а тешаме а, лоаман лаьчарчий санна кортамукъале езаш да г1алг1ай къам.

Ше массадолча адама синош хъакхелла ваьлча Везача Дала аьннад йоах: «Эггара майраг1а дола къам хъаюстарадала», - г1алг1ай хъаюстара баьннаб йоах. «Эггара камаьршаг1а дола къам хъаюстарадала», аьлча а, г1алг1ай хъаюстара баьннаб йоах. Иштта деза кхеллад вай къам цу Дала. Х1аьта из иштта хиларга хъежжа бусулба а даьд вай Дала (Алхъамдулиллах1).

Х1аьта а тахкал 1а вай багахбувцам! Багахбувцамо 1а из кьоаргга уйла а еш бийшача гучадаргда хьона, вай кьам мел сакхетам болаш а мишта долаш а хьаденад. Мелла хала вахар хиларах царна хайнад дуненах дог ца дулаш хоза баха. Цар иллешца ашарашца хестадаьд: денал, майрал, хьаькьал, кортамукьале, тешам, доттаг1ал, догц1енал иштта хоза, дика мел дар. Тахан вай йодача йо1о, халхар деча кагийча наха мара т1а ца дувхаду чокхеш, цар шоай кулгашца хьа а деш ловзарга, той долча массаболча кагийча наха а мехкараша а дувхадаьд. Тамаш ел говзал еций из!? Г1алаши кхыдари-м дувца а дувцац.

Вай даьша кицашца хьийхаб вахара никь, ховли-довзаленца 1омабаьб х1ама зе, тахка.

Къамаьл хьадувцаш санна лийкха ашараш, халхар, зоахалолаш, мел хиннад уж цар хьакьалах, деналах, хозалах цецвоахаш дола х1амаш.

Лоамаш цига даха къамаш техкаш болча эрсий 1илманхоша а яьхад: «Ма ч1оаг1а тамаш я из; ма ч1оаг1а культура йолаш, кхетам болаш да из вай акха лаьрх1а къам».

Иштта хоза мохк а дика къам а атта дитац: дукханешта дагадоал. дукха т1аг1ийртаб моастаг1ий дехьара а сехьара а вайгара мохк баккха. Дукха т1емаш леладаьд вай даьша, дукха денал гойтад.

Вай мехка-Россе 1аьдал доккхача хана, герзаца низаца тоавенна вола паччахьа инерал Деникин веннав вай Г1алг1айчен г1олла т1емаца чакхавала. Цхьабакьда ца1 санна кьей б1аьхеи бекьа ца луш духьала эттаб г1алг1ай, шалташца дег1ала а ухаш. Цецдаьккхад деррига дуне, шоай майралца, цхьоаг1онца цецваьккхав Деникин а.

1924 шера Г1алг1ай Автономни Республика яхаш Зязиков Бийсолта Идрис паччахьа а волаш хьакхеллай вай Республика. Бакьда дукха хиланзар из дегаг1оз: 1934 юха ах д1а а йоаккхаш нохчий мехках д1атехар.

1944 шера Вай Даьй мехка сийлахьа боккха т1ом латгача хана, цун т1ем т1а вай даьй х1аравар турпал х1ана вац, аьнна моастаг1чо духьала латаш болча хана з1амигача мотт ца ховча берех т1ехьа «мехка моастаг1а» аьнна ц1и а тила мехкаг1а даьккхад са з1амига миска къам. Берий хьаштаца Сталина амарца.

Кхы а кхы а ихад са къама 1аържа денош. Ахильгов Микаила дег т1а г1айг1а есса иштта язду:

*1ехаяй Г1алг1айче
Вурийтлаг1ча шера.
Лоаца хилар парг1ато.
Бала хилар шерра.*

*1ехаяй Г1алг1айче,
Ткъа дийтлаг1ча шера.
Д1адаьккха йитар хьо
Д1айха дог керара.*

*Х1алакыйр Г1алг1айче
Итт шу кхы даьлча...
Цхьа аьла висар хьоца
Висар цхьа элча.*

*1ехаяьй Г1алг1айче
Ц1аькхаза, ц1аькхаза.
Хьаалал, хьо хьанний
Селлара даькъаза.*

Цхьабакъда эггара халаг1а йолча хана а догтийша хиннаб вай даьй, вай нана Г1алг1айченчухь вай г1оза дахарг хиларах. Из хьахьокх вай ц1и хезача Даьхен балаш лайна волча Осмиев С. Х. «Шуга лув со, наьна лоамаш» яхача поэма т1арча дешашца:

*1ай хьежа малх санна,
Дог шийла сай долаш,
Цу наьнах кьоастадаь
Из г1ийла бо санна,
Маьлхара се волаш,
Эггара 1аржаг1а
Денача дийнахь а
Со тийша махиннав,
Ва кура са лоамаш,
Се шоана г1озваьнна
Гучаварг хиларах
Сатийша ма хиннав.*

Тахан дог делаш ираза на1араш йила, нах а хьогаш хоза тоаеннай вай Г1алг1айче.

1992 шера 4 июне «Республика Ингушетия» аьнна цӀи а тилла юха метта оттаяьй вай керда Даьхе. ХӀанз цу Везача Даьла кьахетамца вай паччахьа а, байракх а, герб а йолаш, бӀаьсти бай тӀа даьнна хоза зиза санна тоалушйоагӀа вай ГӀалгӀайче.

Каст-каста урагӀа ук керда гӀишлош: школаш, больницаш, вахара цӀенош, почташ ишта кхыраш а. Хьайийлай вӀалла вай мехка хургьяц метта лакхерча дешара заведенеш.

Беррига теркам тӀабахийтаб дешара а унахцӀенонна а. Нах могаш а хилча, дийша а хилча вай мохк кхы тӀа тоалургхилар да из.

Тахан, са нийсархой, вай декхарийла да иззал вайна терко еш йолча вай Даьхенна хьалашка дикка деша а унахцӀено лорае а, тӀаккха низ кхоачаргба вай ГӀалгӀайче тоача, лорача дакъа лаца.

Везий Воккхий волча вай Дала ший кьахетамца кхы тӀа а тоайойла вай дошо ГӀалгӀайче, машар, ираз, аьтгув, беркат, дика мел дар хилда. Дала даькъала долда вай къам, вай президент Зязиков М. М.

ГӀоза яхийла са дошо ГӀалгӀайче!